

цінностей як індивідуальна структура взаємозалежності художнього сприймання, художнього судження та художнього смаку відіграє важливу роль у формуванні художньої культури учнів музичної школи. Сутність розвивальних і виховних художньо-естетичних завдань музичної діяльності полягає передусім у вихованні духовної культури кожного учня, формуванні системи художньо-естетичних цінностей і художньої культури загалом. Це формує цілеспрямованість і прагнення до реалізації своїх особистісних художньо-естетичних планів. У процесі інтегрування засобів розвитку художньо-естетичних цінностей учнів музичної школи учасники набувають художнього та життєвого досвіду вирішення складних ситуацій, потенційно можливих у реальному житті. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї проблеми. Перспективу подальших досліджень ми бачимо в пошуку нових ефективних шляхів розвитку художньо-естетичних цінностей учнів у процесі різнобічної музичної діяльності, вивчення вимагають питання інтеграції мистецтва і вдосконалення педагогічних підходів до формування художньої культури учнів музичної школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аллахвердов В.М. Психология искусства: эссе о тайне эмоционального воздействия художественных произведений / В.М. Аллахвердов. – СПб. : ДНК, 2001. – 197 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 2003. – 280 с.
3. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1987. – 344 с.
4. Гукова В.В. Світ музичної літератури. Перший рік навчання : [навчальний посібник] / В.В. Гукова. – К. : Мелосвіт, 2006. – 172 с.
5. Зязюн І.А. Естетичні засади розвитку особистості / І.А. Зязюн // Мистецтво розвитку особистості : [монографія] / за ред. Н.Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 14–36.
6. Зязюн І.А. Три кити нової філософії освіти: гуманізація, індивідуалізація, інтеграція / І.А. Зязюн // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2000. – № 1. – С. 74–79.
7. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання : [підручник] / Г.П. Пустовіт. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 272 с.
8. Рудницька О.П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості / О.П. Рудницька // Художня освіта і проблеми виховання молоді : збірник наукових статей / [кол. авт.: О.П. Рудницька, С.І. Уланова, О.Я. Ростовський та ін.]. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 3–10.

УДК 378.01-029-027.21(045)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Полякова І.В., к. пед. н.,
доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Єфименко Л.М., аспірант,
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Стаття присвячена актуальним проблемам процесу виховання студентів у педагогічних закладах вищої освіти. Висвітлено основні аспекти виховання: його мета, зміст, завдання, особливості, принципи та методи виховання.

Ключові слова: виховання, виховна діяльність, виховний вплив, фахове становлення студентів.

Статья посвящена актуальным проблемам процесса воспитания студентов в педагогических учреждениях высшего образования. Освещены основные аспекты воспитания: его цель, содержание, задачи, особенности, принципы и методы воспитания.

Ключевые слова: воспитание, воспитательная деятельность, воспитательное воздействие, профессиональное становление студентов.

Polyakova I.V., Yefymenko L.M. FEATURES OF EDUCATIONAL PROCESS AT PEDAGOGICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION: THEORETICAL ASPECT

The article is devoted to actual problems of the process of educating students at pedagogical institutions of higher education. It highlights the major aspects of education: its purpose, content, tasks, features, principles and methods of training.

Key words: education, educational activities, educational impact, professional formation of students.

Постановка проблеми. Активне входження вищої освіти в ринкові відносини дає можливість впливу на зміст виховання, робить акцент на педагогічні зусилля розвитку професійно й соціально значущих якостей особистості, формуванні вже на ранніх етапах професійної компетентності, практичних умінь і навичок майбутнього фахівця. Зауважимо, що сьогодні в закладах вищої освіти потрібно створювати нову систему виховання, яка відповідає сучасним економічним, політичним і соціальним реаліям. Відтак система виховання повинна відповідати всім нормам і тенденціям розвитку національної освіти. При цьому необхідно враховувати попередній досвід вітчизняної роботи педагогічних закладів.

Варто зазначити, що виховання – це насамперед «вбирання в себе» кожною особистістю культури рідного народу, що допомагає передачі, освоєнню і творчому використанню нині суцими поколіннями досвіду попередніх поколінь, забезпечує продовження у віках культурно-історичних традицій батьків, творить із вихованця людину цієї епохи, вводить його у сферу загальнолюдських цінностей [2, с. 346].

Варто відзначити, що досягнення мети виховання можливе лише за умови комплексного підходу й залучення до цієї діяльності всього професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти (далі – ЗВО), адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських об'єднань студентської молоді.

Досвід переконує, що виховна робота, яка проводиться в педагогічних ЗВО за межами аудиторії, забезпечує актуалізацію теоретичних знань студентів, спрямовує їх у практичну площину, звертає увагу молоді на найгостріші соціальні проблеми сучасності, формує їх соціальну зрілість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи виховної діяльності педагога в учнівському та студентському середовищі розглядали в наукових розвідках А. Бойко, П. Гусак, І. Зязюн, Н. Кічук. Відзначимо, що виховній складовій педагогічного професіоналізму присвятили свої праці С. Вітвицька, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, Г. Пономарьова, М. Роганова, С. Селіверстов та ін. Проблема гуманізації освітньо-виховного процесу розкрита в психолого-педагогічних розвідках Є. Бондаревської, І. Бежа,

О. Газмана, Н. Лавриченко. Особливості впровадження технологій виховного процесу у вищих закладах освіти досліджували М. Євтух, Н. Кузьміна, В. Лозова, О. Соколов, Г. Шевченко та ін.

Постановка завдання. Отже, метою статті є теоретичне дослідження особливостей процесу виховання в педагогічних закладах вищої освіти, визначення його головних змістових категорій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-правові засади виховного процесу ЗВО викладені в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепції національного виховання студентської молоді, Концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти, відповідних інструктивно-методичних документах Міністерства освіти і науки України, а також положеннях, розроблених структурними ланками вищого навчального закладу.

Без сумніву, процес виховання – це система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості. Специфіка цього процесу полягає насамперед у тому, що він є безперервним, тривалим у часі, оскільки людина виховується впродовж усього життя. Будучи спрямованим на формування всебічно розвиненої особистості, він передбачає використання різноманітних форм, методів, прийомів і засобів виховання, постійного виявлення результатів виховних впливів, корекції змісту й методики [5, с. 307].

Отже, гуманістичний характер виховання передбачає побудову всього його змісту й форм на основі глибокого розуміння вихователем природи вихованця, його індивідуальних рис і можливостей, поваги до особистості дитини, турботи про її гармонійний розвиток.

Виходячи із вищезазначеного, варто зауважити, що ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідомою людина, наділена глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими, фізичними та духовними якостями, родинними й патріотичними

почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою [2, с. 347].

На нашу думку, сучасний виховний процес повинен модернізуватися в структурі змісту педагогічної освіти, без нього неможливе проектування, створення повноцінного виховного простору педагогічного закладу вищої освіти. Авторська позиція полягає в тому, що модернізація виховного процесу повинна торкатися й проблеми підготовки «успішного фахівця», де виховний простір необхідно зорієнтувати на результативний компонент. Тільки таке оновлення змісту може стимулювати зміну суб'єкт-об'єктних відносин на активну соціальну й особистісну взаємодію, збагачувати студентів досвідом ефективної роботи.

Загальним підтвердженням цього є зміна в процесі розвитку суспільства змісту виховання, що завжди орієнтується на суб'єкті виховання, а виховний вплив направлено на його вдосконалення. Це дає підставу визначити феномен виховання як перетворювальної діяльності майбутніх педагогів, спрямованої на зміну свідомості, світогляду, ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок особистості, що сприяє її вдосконаленню.

На наш погляд, основною метою виховання в ЗВО є створення умов для самореалізації особистості в гармонії із собою та суспільством. Із погляду вищої фахової освіти самореалізація особистості може бути досягнута за наявності соціальної й професійної компетентності. Відтак досягнення її й визначає стратегічний напрям у виховній діяльності педагогічного ЗВО.

Доводячи зазначену вище думку, зауважимо, що мета виховання дає змогу поставити адекватні завдання, які покликаний вирішувати сучасний ЗВО:

- філософсько-світоглядна орієнтація особистості в розумінні сенсу життя, свого місця у світі, своєї унікальності й цінності;
- надання допомоги в побудові особистісних концепцій, що відображають перспективи та межі розвитку фізичних і духовних здібностей, творчого потенціалу, а також усвідомлення відповідальності за життєтворчість;
- розвиток інтелектуально-моральної свободи особистості, здатності до адекватних самооцінок, саморегуляції поведінки й діяльності, світоглядної рефлексії;
- розкриття загальнолюдських норм гуманістичної моралі, їх діапазону та конкретного змісту (доброти, взаєморозуміння, милосердя, співчуття тощо), культивування інтелігентності як значущого особистісного параметра;

- залучення особистості до системи культурних цінностей, які розкривають багатство загальнолюдської й національної культури, вироблення свого ставлення до них;

- відродження традицій національної ментальності, почуття патріотизму в єдності етнічних і загальнолюдських цінностей, виховання поваги до законів України та цивільних прав людини, прагнення до збереження й розвитку престижу, слави та багатства Батьківщини;

- зміна ставлення до праці як соціально й особистісно значущої потреби та фактору, що створює матеріальні фонди країни та її духовний потенціал.

Отже, відповідно до мети й завдань можна визначити зміст виховання за такими напрямками: становлення студента як фахівця на етапі навчання у ЗВО; мотивація виховання та самовиховання; особистісний розвиток майбутнього педагога; підтримка його активності; рефлексія виховних впливів.

Таким чином, професійне становлення студентів на етапі навчання в педагогічному ЗВО передбачає використання сукупності розгорнутих у часі прийомів соціального впливу на особистість, включення її в різноманітні професійно значущі види діяльності (пізнавальну, навчально-професійну, виховну тощо) з метою формування в неї системи професійно важливих знань, умінь, якостей, форм поведінки та індивідуальних способів виконання професійної діяльності. Іншими словами, професійне становлення – це «формування» особистості, адекватної вимогам професійної діяльності.

Зауважимо, що виховному впливу фахового становлення особистості студентів сприяють:

- отримання професійної освіти, самоактуалізація особистості майбутнього фахівця;
- посилення освітньо-професійної мотивації, зміцнення впевненості в правильності вибору фахового поля;
- загальне орієнтування в майбутній професійній діяльності, виокремлення фахової мети-мрії, визначення найближчих цілей як етапів на шляху до кінцевої мети;
- знаходження особистісного сенсу в майбутній професії, збагачення та відточення фахової спрямованості особистості, розвиток професійної самосвідомості.

Є підстави вважати, що вирішення цих аспектів проблеми можливе за умови створення ЗВО педагогічного виховного середовища, що є важливим чинником формування професійної спрямованості особистості студента, його соціальної по-

зиції й моральних орієнтирів у досягненні життєвого успіху. Нині у виховній роботі педагогічних ЗВО існують серйозні недоліки. Сучасний підхід виходить із припущення, що чим більшою кількістю заходів охоплені підопічні, тим вищі ефективність і якість виховання, що є помилковим, адже систематизований процес виховання у вищому навчальному закладі – не тільки ієрархічна структура й організаційні заходи, передусім це створення умов для всебічних виховних впливів на становлення особистості майбутнього вчителя [4, с. 34].

Психолого-педагогічний аналіз наукових джерел показує, що недоліком виховної роботи є те, що не належним чином ведеться вивчення особистості студентів та індивідуальна робота з кожним із них. Важливо в педагогічному ЗВО ретельно вивчати результати виховної роботи зі студентами, тому значна увага має приділятися моніторингу та діагностиці проблем студентського життя.

Ми дотримуємося думки, що навчальна й виховна діяльність ЗВО повинна знаходитися в тісному взаємозв'язку, доповнюючи та збагачуючи одна одну. Оновлення змісту освітніх програм має бути підпорядковане меті – формування в студентів національної самосвідомості, патріотизму, правової та економічної грамотності, соціальної активності, загальної культури особистості, основаній на досягненнях української та світової культури.

Варто наголосити, що виховання як педагогічна категорія й процес має свої особливості:

- двоаспектний характер;
- безперервність і довготривалість;
- взаємозв'язок, взаємодоповнюваність процесів виховання, самовиховання й перевиховання;
- багатофакторність різноманітних виховних впливів (батьки, друзі, навколишнє середовище, засоби масової інформації тощо);
- концентризм формування якостей особистості з урахуванням індивідуальних, психічних і вікових можливостей;
- різноманітність форм, методів і прийомів виховання;
- специфіка й труднощі оцінювання поведінки та якостей особистості у зв'язку з неточністю методів діагностики виховання.
- багатогранність завдань і різноманітність змісту;
- залежність від специфіки професійних завдань і необхідність формування громадянина-патріота України;
- самокерованість [1, с. 325–326].

На думку Г. Пономарьової, виховання майбутніх педагогів буде результативним,

якщо діяльність педагогічного закладу вищої освіти базуватиметься на гармонійному поєднанні загальнолюдських цінностей та ідей державності, колективізму, взаємодопомоги, духовності, моральності, почуття відповідальності за майбутнє країни, тобто ґрунтуватися на змістових домінантах виховного процесу в педагогічному ЗВО [3, с. 13].

З'ясовано, що в процесі дорослішання особистість опановує соціальні ролі залежно від свого потенціалу й вікових можливостей, що стає підставою для виділення вікових варіативних завдань. Вони обов'язково повинні відповідати рівню освоєння особистістю соціальних ролей.

Розглядаючи вищезазначену проблему, наголошуємо, що в системі виховання ЗВО можна виокремити такі завдання:

- світоглядна орієнтація особистості на розуміння сенсу життя, свого місця у світі й у професії;
- залучення особистості до системи культурних цінностей;
- надання допомоги в побудові особистісних кар'єрних стратегій і розвитку творчого потенціалу;
- розкриття загальнолюдських норм гуманістичної моралі та культивування професійно значущих особистісних параметрів;
- розвиток інтелектуальної й моральної свободи особистості;
- виховання поваги до законів країни та цивільних прав людини;
- формування ставлення до праці як до соціально й особистісно значущої потреби та фактору створення матеріальних благ;
- розвиток уявлень про культуру праці і здоровий спосіб життя.

Спираючись на погляди В. Галузинського та М. Євтуха, визначаємо такі принципи сучасного виховання:

- гуманістичний характер змісту й методів виховання, який означає пріоритетність особистості над загальним процесом масового (фронтального) колективного виховання;
- поєднання виховання та навчання в єдиний навчально-виховний процес, у якому провідну роль відіграє виховання на навчальних заняттях, у процесі засвоєння не тільки знань, умінь і навичок, а й найкращих моральних рис людини;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей кожного студента в процесі виховання;
- формування морально-психологічного клімату в колективі, у якому відчутний стиль педагогічної людяності та доброзичливості;

– поступове перетворення студента з об'єкта пасивного сприймання на суб'єкт активного самовиховання;

– плюралізм у діяльності громадських юнацьких і дитячих організацій, відмова від масового, тотального залучення до них [1, с. 363].

На відміну від методів навчання, спрямованих на набуття сукупності впорядкованих знань, умінь і навичок, методами виховання є способи взаємодії педагогів і студентів, у процесі яких відбуваються зміни в рівні розвитку якостей їхньої особистості.

У професійній педагогіці склалася така класифікація методів виховання:

1) методи організації колективу: дисципліна (вироблення норм і правил культурного розпорядку, подальшого їх пред'явлення як єдиних вимог один до одного), самообслуговування (створення спільними зусиллями найбільш сприятливих умов життя і праці колективу), змагання (стимулювання індивідуальної та колективної діяльності, формування відповідального ставлення до справи його учасників), самоврядування;

2) методи переконання: пошук інформації ціннісно-орієнтованого характеру, дискусія тощо;

3) методи стимулювання: заохочення, покарання, вимога, перспектива, громадська думка.

У дослідженні серед методів виховання, що сприяють формуванню майбутнього фахівця, на наш погляд, найбільш ефективними є такі: метод особистого прикладу в поведінці викладача; метод довірливого міжособистісного спілкування; інтеграція

виховання й навчання в процесі фахової підготовки; заохочення.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, виховання в педагогічному ЗВО – це процес становлення, збагачення та вдосконалення духовного світу майбутнього фахівця в конкретному соціально-історичному контексті з метою передачі духовних надбань під час фахової діяльності вихованцям. Воно відображає триаду «знання – переконання – практична діяльність», яка реалізується завдяки поєднанню різноманітних методів виховного впливу в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладач – студент. Подальших розвідок потребують методи виховання майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В.Л. Ортинський – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
2. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.] ; за ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
3. Пономарьова Г.Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : [монографія] / Г.Ф. Пономарьова. – Х. : Ранок, 2014. – 547 с.
4. Сидоренко В.К. Сучасна освіта в Україні: реалії і тенденції до вдосконалення / В.К. Сидоренко, Н.Т. Тверезовська // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету: До 25-річчя з дня засн. індустріально-пед. фак. ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка / Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка. – Чернігів, 2007. – № 45. – С. 32–38.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / М.М. Фіцула. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с.